

Boerenbloed

KEES KOOMAN

Boerenbloed

*Melkquota, megastallen
en het verdwenen idyllische
platteland*

Inhoud

Voorwoord 9

1. De gelukkige boer; Renze van der Ploeg c.s. 15
 2. Welkom in de vruchtbare banaan 43
 3. De moderne boer; Kor Eisenga c.s. 67
 4. Zwarte strepen op het groene asfalt 91
5. De ongeduldige boer; Wijtze Terpstra c.s. 113
 6. Een grutto van papier 135
7. De biologische boer; Simon den Hartogh c.s. 153
 8. De boerderij als apotheek 169
9. De tegendraadse boer; Hessel Agema c.s. 189
 10. De kunst van het boerenlobbyen 213
11. De ambitieuze boer; Hans Kroodsmā c.s. 235
 12. *Meet the truth* in Brussel 259
- Epiloog 283
- Dank & bronnen 287

Akkerleven

*Hoe genoeglyk rolt het leven
Des gerusten lantmans heen,
Die zyn zaligh lot, hoe kleen,
Om geen koningskroon zou geven!*

*Welige akkers, groene boomen,
Malsche weiden, dartel vee.
Nieuwe boter, zoete meê [honingdrank],
Klaere bronnen, koele stroomen,
Frissche luchten: overvloed
Maekt het buitenleven zoet.*

*Zaeien, planten en verzetten
Geeft hem werk. Hy vist en jaegt.
Dikwyls valt hem eer het daegt
Vliegent wilt in looze netten:
Dikwyls voert hy met zyn raên [wagen]
Grazigh zuivel stêwaert aen.
Appels enten, peereplukken,
Maeien, hooien; schuur en tas
Stapelen vol veltgewas,
Schaepescheeren, uiers drukken;
Zeven kinders en een wyf
Zyn zyn daeglyx tytverdryf.*

Hubert Korneliszoon Poot (1716)

Zicht op de dorpskern van Ee, omstreeks 1900 (foto: privécollectie Douwe Zwart)

Voorwoord

Jarenlang stond het bord er, de meisjesnamen AUKJE en ANNA er schijnbaar met bloed op geschreven. De rode verf was door de weersinvloeden uitgelopen en dat maakte de boodschap nog mysterieuzer. Wat betekenden die namen daar op de hoek van een bochtig weggetje, waar auto's elkaar niet kunnen passeren en waar het altijd hard lijkt te waaien?

Het geheimzinnige bord stond hier in mijn huidige woonplaats, het Friese Ee. Een monumentje, zo ontdekte ik; herinnering aan de uitbraak van mond- en klauwzeer. Op paasmaandag 2001 werd bekend dat de boerderij van Renze van der Ploeg zou worden 'geruimd'. Zijn vader had vanaf de kansel van de gereformeerde kerk een vurig pleidooi gehouden om de dieren te sparen. De beelden van aan takels bungelende koeien, van grote afstand met grote lenzen genomen, deden de Nederlandse burger kortstondig gruwen.

Ee is een lief terpdorpje van nog geen duizend inwoners en voornamelijk bekend bij puzzelaars. Tot nu toe woon ik er naar alle tevredenheid. Vanuit mijn werkkamer heb ik een fantastisch uitzicht op het Lauwersmeergebied. Iedere lente weten boerenzwaluwen, geboren in onze garage, feilloos de weg terug te vinden vanuit Afrika, talloze gevaren trotserend op die vlucht van 10.000 kilometer. Als de schaduwen langer worden en de herfst is in aantocht, dan nemen ganzen de hoofdrol over. In het licht glooiende landschap heeft een schitterende decorwisseling plaats, elk jaar weer.

Als de lente op springen staat, speelt zich in de wei voor onze

neus het tafereel af dat altijd te zien is in het *Journal*: dansende, dartelende en huppelende koeien die voor het eerst weer naar buiten mogen. Alleen zijn die tv-beelden dichter in de buurt van Hilversum gefilmd, want in Ee komen zelden nieuwsjagers of tv-camera's.

De beelden zijn idyllisch, maar is de werkelijkheid dat ook? Het besef dat ik woon en werk in een huis waar een vijftiental generaties leefde van de zuivel is pas recent doorgedrongen. Ons boerderijtje uit 1704, waar koeien stonden en boerinnen eigenhandig kaas en boter bereidden, werd in 1968 verlaten door de laatste praktiserende agrariër. De vier koeien stonden op de plek waar VVD-coryfee Hans Wiegel, een van de vorige 'allochtone' bewoners, de huidige keuken liet bouwen.

De laatste boer van *De drie essen*, zoals ons huis officieel bekendstaat, was in de vorige eeuw opgeslokt door de schaalvergroting die als een onverzadigbare veelvraat huishield op het Nederlandse platteland. Naar ontwerp van Sicco Mansholt, een Groningse 'rode' herenboer die weleens beschouwd wordt als een van de regisseurs van een verenigd Europa. De landbouwcommissaris zag aan het einde van zijn leven in dat het mede door hem geschapen monster op de een of andere manier moest worden getemd. Het inzicht kwam te laat. Marktwerving van de groei had de regie grotendeels overgenomen.

Dankzij het op 1 april 1984 ingevoerde melkquotum, dat een einde moest maken aan de onvoorstelbare overschotten – zelfs leegstaande kerken dienden als opslag – daalde het aantal melkkoeien tot 2013 met 39 procent tot ruim 1,5 miljoen. Ze brachten vorig jaar bijna 12 miljard liter/kilo aan zuivel op. Maar daarbij ook een indrukwekkende hoeveelheid drek. Van de 73.2 miljard kilo mest die de gehele Nederlandse veestapel (ook schapen, geiten, varkens en pluimvee) jaarlijks produceert, nemen melk- en kalfskoeien 55 procent voor hun rekening.

Op 1 april 2015 wordt echter de rem van quota en superheffingen losgelaten. De gewenste schaalvergroting, die door de sec-

tor ('productiezombies', zegt een professor in dit boek) voor het Noorden wordt geraamd op 30 procent, móét wel leiden tot een lastige spagaat. Je kunt van de dieren moeilijk verwachten dat ze wél meer gaan produceren, maar minder zullen eten en poepen. Een groot deel van hun (kracht)voeding is afkomstig uit Zuid-Amerika, waar oerwouden moeten worden gekapt om te kunnen voldoen aan de vraag naar soja. En zo worden 'mijn' boeren verplicht zich om te turnen tot goochelaars van het niveau Harry Houdini, de beroemde boeienkoning.

Ook Ee is in de ban van schaalvergroting. In een straal van een paar vierkante kilometer verschijnen ten minste vier nieuwe megastallen, door een plaatselijke wethouder eufemistisch 'grote stallen' genoemd. In de deelgemeente Dongeradeel, stip op de kaart van Nederland, zijn in 2013 en 2014 (peildatum: 1 januari 2015) negenentwintig bouwvergunningen voor deze kolossen verstrekt. De 'oude' boerderijen in mijn nabije omgeving produceren gezamenlijk jaarlijks nu al vijf miljoen liter melk. Maar waar moet dat straks heen, als de melkquota zijn opgeheven en de productie met 20 tot 30 procent moet stijgen?

Onder toenemende druk van natuurorganisaties gaat Brussel over op steeds strengere regelgeving; lang niet streng genoeg volgens diezelfde milieuactivisten, die door veel boeren evenwel worden beschouwd als terroristen. Zeker is echter dat te veel mest (en stikstof) funest is en de bodemkwaliteit zal schaden.

Een andere kwalijke bijwerking van het productiesysteem treft de weidevogels. Hoe voller de stallen zijn, hoe meer behoefte aan gras, hoofdmenu van de koe. Hoe eerder de maaimachines aan het werk kunnen, hoe hoger de opbrengst. De grutto, Nederlandse boerenvogel nummer één, is voor een groot deel nu al verdwenen. Letterlijk weggemaaid. En iedereen zal begrijpen dat het er niet beter op wordt voor de kievit en de grutto, als er een plus van 30 procent wordt geambieerd.

De meeste boeren die ik sprak, heb ik leren kennen als natuurliefhebbers. Met 'een vogelhart', zoals Kor Eisenga, een van de

hoofdrobspelers in dit boek, het noemt. Aan de hand van zijn verhaal en dat van andere 'buurboeren' die wel of niet bewust worden meegezogen door een meedogenloos systeem, wil ik laten zien wat hun dromen en ambities zijn, en hun zorgen over het veranderende beleid, en hoe je overeind blijft met goed fatsoen. Ze zitten allemaal in een spagaat tussen zakelijkheid en sentimenten, met aan de ene kant de koeien die in groten getale jaarlijks een enkele reis biefstuk maken en aan de andere kant dat ene troeteldier dat een natuurlijke dood mag sterven op de boerderij.

U gaat geen vegetarisch kookboek lezen, dat mag duidelijk zijn. Het idyllische platteland zoals u dat wellicht kent van de kijkcijferhit *Boer zoekt vrouw*, klopt niet helemaal. Ik beschrijf de vergankelijkheid aan de hand van zes generaties 'buurboeren'. Ze gunnen een unieke blik in hun stal, erf en ziel. Burgers en buitenlui, zoals professoren, voeding- en mestexperts, lobbyisten, politici en natuurvrienden houden de boeren in de andere hoofdstukken een spiegel voor. Wat zal er gebeuren in kleine dorpjes met grote ambities?

Vergeef me mijn misschien bovengemiddelde belangstelling voor de lobbyisten met hun *old boys*-netwerken in deze sector en hun 'natuurlijke' vijanden. Uit mijn ervaringen met vorige boeken, onder andere over de bank- en verzekeringswerelden, leerde ik de invloed van dit machtige, maar grotendeels onzichtbare leger kennen. Ze zijn mede verantwoordelijk voor een systeem dat de idylle van het plattelandssentiment verwoestte. Overvloed? Frisse luchten? Dartel vee? Het buitenleven zoet? Dat zullen we weleens zien.

Kees Kooman
Ee, maart 2015

Renze en Klasiena van der Ploeg met kinderen in Walton, Canada, 2011 (foto: privécollectie Renze van der Ploeg)

1. De gelukkige boer; Renze van der Ploeg c.s.

De koffie pruttelt geruststellend in het kantoortje naast de stal, van waaruit disco-achtige klanken klinken. Ooit bewonderde boer Van der Ploeg de poster op de jongenskamer van een vriendje: Che Guevara met baret. Vandaag richt zijn fascinatie zich op de kampioenskoe, afgebeeld op een kalender. Een trotse familie poseert er met de winnares, de uier als een minizeppelin, even kolossaal als compact. ‘Moet je de *tits* zien,’ roept hij spontaan, ‘en kijk eens naar de aderen die als kabels over de enorme uier liggen.’

Renze van der Ploeg kan zelfstandig nog geen autoband verwisselen, maar zijn koeien daarentegen ‘lezen’. Minder eetlust, een andere blik in de ogen, iets te flodderige schijt en hij weet genoeg. Het is tijd voor de dierenarts. Het is tijd voor een telefoontje. Geboren en groot geworden in het Friese terpdorpie Ee, met twee linkerhanden, naar al snel bleek, en nu maakt hij op hemelsbreed een kleine 6000 kilometer afstand furore als de melkveehouder die met stip stijgt op de lijst van best producerende boeren van de Canadese provincie Ontario.

In Walton, een plaatsje op twee uur rijden van Toronto, wordt hij vanwege zijn robuuste uiterlijk door buurtbewoners ‘Grote Pier’ genoemd. Met zijn helblauwe ogen kijkt hij niet alleen dwars door koeien heen, maar ook door de mensen. Nu, een oktoberdag van 2014, spreekt hij ogenschijnlijk genoeglijk met de Canadese leverancier van de melkmachines. Mechanisch is er iets niet helemaal in orde, en Van der Ploeg is zo iemand die dan stopt met betalen van zijn rekeningen, net zolang tot de machinerie weer op volle toeren draait.

Hij vindt het wel een grappig idee: de vergelijking met Grote Pier, die reusachtige vrijheidsstrijder uit de Middeleeuwen. Die niet alleen schrik aanjoeg met zijn imposante verschijning, maar ook bij een zeeslag in de veertiende eeuw vooraan voer om de aartsvijand te verslaan. Achtentwintig Hollandse schepen werden geconfisqueerd en meegenomen naar de haven van Harlingen. *Happy Dutchman*, zo wordt hij ook genoemd in zijn nieuwe vaderland. Naar goed plaatselijk gebruik werd een bord met die letters bij de ingang van zijn erf geplant, op de dag dat hij zijn vijftigste verjaardag vierde. Naast een levensgrote koe van stro, voorgereden op een boerenkar. Happy Dutchman, happy boer.

Eens een boer, altijd een boer. Maar misschien nog meer geldt: eens een Fries, altijd een Fries. Kijk, daar naast de grootschalige villa, wappert hoog in de mast een vaan met vier blauwe en drie witte diagonale banen met daarop de zeven rode *pompeblêden* (naar de vorm van waterleliebladeren), uiting van Friese afkomst en trots. Even verderop, naast de nieuwe stal, is de Canadese vlag gehesen met de esdoorn (maple leaf) als nationaal symbool. Is het toeval dat beide vlaggen in het teken staan van de natuur? Feit is het grote aantal Nederlandse boeren dat is uitgeweken naar deze provincie, waar vergezichten nog veel weidser zijn dan in het moederland.

Even buiten de stal, waar Renze van der Ploeg vandaag een Canadese technicus met dat voor Nederlanders karakteristieke gerafelde Engels de les leest, *you know*, wachtte hij vol twijfel een paar jaar geleden de reactie van zijn vader af. Die kwam voor het eerst kijken hoe zijn jongste zoon zo ver van huis het maakte. Verraad is een groot woord, en in deze familie worden grote woorden niet erg op prijs gesteld, maar wat deze Friese zoon deed in 2007 leek erop.

Zo voelde Renze van der Ploeg het in ieder geval zelf, toen hij en zijn vrouw Klasiena het definitieve besluit hadden genomen om te vertrekken. Weg van de regeltjes, weg van de gekmakende bureaucratie, weg van de ministers die veeziektes niet lieten be-

strijden met vaccinatie, maar met massale ruiming. Maar ook weg van de boerderij, een bedrijf dat door zijn voorvaders met zoveel pijn en moeite was opgebouwd. Een vreemdeling zou zich daar nu meester over maken, een onverdraaglijke gedachte voor hem en zijn hele familie.

Ze durfden het niet te vertellen, zeker niet aan de stamvader Ale. Maar die hoorde het natuurlijk toch van anderen. Geen kleinere wereld dan het platteland. De tamtam klinkt er luider dan in de meest onbegaanbare oerwouden.

Voorafgaande aan het besluit tot emigratie moest Renze van der Ploeg de boerderij verkopen, gelegen aan de Hoitensreed, een slingerweg parallel aan het buurtschap Tibma. Hij was er op 19 april 1962 geboren, voorbestemd om juist *niet* de zoon te zijn die zijn vader zou opvolgen. Daarvoor zou zijn oudere broer in aanmerking komen. Maar, zoals dat zo vaak het geval is, was de benjamin niet alleen erg onhandig op technisch gebied, hij kon ook geen twee wiskundige opgaven achter elkaar met goed gevolg oplossen. De dagelijkse gang naar de hogere landbouwschool in Leeuwarden met de onvermijdelijke bètavakken was voor hem een martelgang geworden.

Albert, de oudste, die juist wel goed kon leren, was net met lof geslaagd op het Van Hall Instituut, toen zijn jongste broer op een winterdag besloot er de brui aan te geven. Renze wilde niet meer. Er volgde een korte maar heftige discussie, zoals dat gaat in de meeste boerenfamilies, aan de keukentafel. Albert – op dat moment op vakantie in Marokko – was goed genoeg om een vaste aanstelling te krijgen in het onderwijs, en voor die tegendraadse benjamin was er maar één toekomstperspectief: de blauwe kiel. Het moest maar zo zijn. Zo staat het tenminste in zijn herinnering gegrift.

Het zou toch alleen maar botsen tussen de oudste zoon en zijn vader, die veel op elkaar lijken. Zeer doelgericht en te druk om zich een praatje met een buurman of -vrouw te permitteren. De jongste is precies het tegenovergestelde. Hoe vaak Albert van

der Ploeg (nu wethouder van de gemeente Dongeradeel én hobbyboer) zich niet aan zijn broertje heeft geërgerd als die weer eens op het erf stond te kletsen, terwijl er nog zoveel gedaan moest worden... De jongste leek precies op zijn moeder, was even sociaal als zij. Renze van der Ploeg vertelt het, ontspannen onderuitgezakt op een uit Friesland meegereisd bankstel, alsof het een dagelijkse gebeurtenis betrof. Maar daar op die winterdag in 1983 aan de keukentafel nam zijn leven een definitieve wending.

Je moet het lot een beetje durven sturen. Dat gebeurde al het eerste uur van zijn leven. De aanwezige arts adviseerde zijn ouders de klok virtueel een half uurtje terug te draaien, anders zou zijn geboortedag dezelfde zijn als die van Adolf Hitler. Dat nooit. En zo is hij elk jaar weer *Happy Dutchman* op 19 april, een leugentje om bestwil, hoewel in de zenuwen vergeten door zijn vader bij de aangifte op het stadhuis. Op zijn geboortekaartje, met blauwe strik, staat dan ook per ongeluk tóch 20 april. Wij weten inmiddels wel beter.

De gelukkige boer is vernoemd naar zijn pake, zijn moeders vader, wiens leven in het teken zou staan van een afschuwelijke wraakactie, vlak voordat Nederland in mei 1945 werd bevrijd. Vanwege zijn openlijke oranjegezindheid staken de Duitsers zijn boerderij in Anjum in brand. De kinderen konden ternauwernood worden gered, maar alle dieren stierven een gruwelijke dood in de vlammenzee. Het is een trauma, bij een ontmoeting in Kollum verteld door zijn 85-jarige moeder Sijke, die het drama nooit vergeten kon. Zoon Renze is haar oogappel, daarover mag bijna geen twijfel bestaan. Nog drie keer per week belt hij met Friesland, al is het alleen om even welterusten te wensen.

De traumatische oorlogservaring van zijn moeder blijft onbesproken in Canada, maar dat hij even eigengereid is als zijn opa mag geen geheim blijven. Altijd geweest. Hij verwijst naar de tekst op een monument bij Warns ter nagedachtenis van de Grote Pier. In het Fries: *leaver dea as slaef*. 'Liever dood dan slaaf –